

Výchovné činitele rozvoja osobnosti

Peter Šturák

Annotation: *Human is a being who is cultivated, formed and developing. Different factors influence upbringing and formation. Basic factors of developing personality are school, family, church, children and youth organisations, social groups and massmedia. These factors influence can positively but also negatively effect personality of man.*

Key words: *Upbringing. Family. Child. School. Church. Society.*

Slovenská republika prechádza zásadnými spoločenskými zmenami. Usilujeme sa o novú spoločnosť, ktorá má byť demokratická, pluralitná, s trhovou ekonomikou, ktorá má záujem o dôstojný život človeka. Z nových hľadísk tak nastoľuje otázku človeka, jeho existencie, duchovného rozvoja.

V tejto súvislosti si kladieme i otázky, aká má byť výchova konkrétneho človeka, čo má byť jej podstatou, aké si má dávať ciele. Človek nie je nič samozrejmé. Človek je otázka, na ktorú si ľahko neodpovieme. Ani filozofia nám nepovie posledné slovo, necháva dvere otvorené. Človek je bytosť, uzatvorená ako idivídium a osoba sociálna. Človek sa vychováva, formuje, tvorí.¹

Medzi základné výchovné činitele rozvoja osobnosti patria: škola, rodina, cirkev, detské a mládežnícke organizácie, sociálne skupiny a masmédiá. Vo svojom príspevku podávam základnú charakteristiku týchto výchovných činiteľov a ich podiel na rozvoji osobnosti človeka.

1 Škola ako výchovný činiteľ

Škola je spoločenská inštitúcia, ktorej funkciou je poskytovať vzdelanie žiakom v organizovaných formách podľa určitých vzdelávacích programov. Funkcia školy sa

¹ ČERNOTOVÁ, M. a KOLEKTÍV : *Kapitoly z pedagogiky pre študentov učiteľstva*. FF PU v Prešove 1997, s. 62.

mení so spoločenskými zmenami. Podporuje komplexný rozvoj osobnosti žiakov a pripravuje ich na osobný, pracovný a občiansky život.²

Význam školy v živote spoločnosti vidíme aj v tom, že jej existencia je zakotvená až na úrovni ústavy. Listina základných práv a slobôd, ktorá je súčasťou ústavy, stanovuje: „Každý má právo na vzdelanie. Školská dochádzka je povinná po dobu, ktorú stanoví zákon“.

Školu môžeme tiež definovať ako inštitúciu vo verejnom (štátnom) alebo súkromnom vlastníctve, v ktorej sú deťom a mládeži sprostredkované v systematickom vyučovaní vedomostí a zručností, ktoré im majú umožňovať samostatné životné činnosti v rámci štátu a spoločnosti.³

Škola vstupuje do výchovného procesu dieťaťa, spolu s rodinou a spoločenstvom, rozhodujúcim spôsobom. Ak má proces výchovy prebehnúť úspešne, tieto činitele musia zabezpečovať, že ich ciele a metódy nebudú v rozpore. Jednou z oblastí, ktorú môže škola pozitívne ovplyvniť, je odovzdávanie etických a morálnych hodnôt. Dobrá škola má schopnosť pomáhať pri formovaní ideálov a princípov, ktoré budú usmerňovať správanie dieťaťa teraz i potom, keď sa začlení do života dospelých.

V súčasnej spoločnosti môže byť škola jediným miestom, kde si dieťa osvojí základné morálne princípy. Nanešťastie, problémové rodiny sa stávajú čoraz častejším javom: niektoré sú nestabilné, rozpadnuté, v iných rodičia vyznávajú rozporné hodnoty. Dokonca aj rodiny, ktoré netrpia týmito problémami, sú často plné formalizmu a chýba im súlad v oblasti morálneho a náboženského života.⁴

Ak k tomu pridáme zlé podmienky tých, čo žijú v nevyhovujúcich bytových podmienkach, alebo rodiny s nezdravým životným štýlom – plným omylov v otázkach výživy, odpočinku, oddychu a práce, alkoholizmu, týrania, je jasné, že úloha školy sa stáva ešte dôležitejšia.

Výchova a vzdelanie detí, mládeže i dospelých je hlavnou úlohou školy a má ju zabezpečovať na základe princípov demokracie, humanizmu a vedeckosti.

² DARÁK, M. – TABAKOVÁ, K.: *Základy pedagogiky. Terminologické minimum*. Prešov : Mana Con 1998, s. 89

³ PRUCHA, J.: *Moderní pedagogika*. Praha : Portál 1997, s. 397.

⁴ POSSE, R., MELGOSA, J.: *Umenie výchovy*. Vrútky : Advent – Orion 2002, s. 142.

Demokracia – predpokladá prístupnosť k vzdelávaniu pre všetkých ľudí bez rozdielu veku, pohlavia a príslušnosti. Ďalej pluralitu názorov a presvedčení.

Humanizácia si vyžaduje zvýšiť vplyv výchovy v oblasti vzdelávania, a to na základoch heuristického vyučovania, s dôrazom na citovú a motivačnú výchovu, schopnosť komunikovať, rozvíjaním kritického myslenia a hodnotenia.

Vedeckosť predpokladá tvorenie obsahu učiva na základe najnovších vedeckých poznatkov, ktoré tvoria ucelený, logicky usporiadaný celok.⁵

2 Rodina ako výchovný činiteľ

Každý človek sa narodí do určitého sociálneho prostredia a do určitej sociálnej konštalácie, do konkrétneho spoločenstva ľudí. Toto spoločenstvo je najčastejšie rodina. Dieťa v rodinnom prostredí získava prvé názory na život a svet, trávi tu značnú časť svojho života.

Je niekoľko nutných podmienok a zásad, ktoré pomáhajú budovať rodinu, vytvárať domov a ovplyvňujú úspešnú rodinnú výchovu.

Rodina vo výchovnom vzťahu by mala ponúkať:

1. Výchova by mala byť v prvom rade výrazom a prejavom prijatia, akceptácie, konania pre dobro a v prospech vychovávaného.
2. Výchova, podobne ako mnoho iných vzťahov v našom živote, ak má byť úspešná, sa nutne musí stať, a keď treba i zmeniť na lásku bez podmienok.
3. Jasné výchovné ciele rodičov, zrozumiteľné a prijateľné „pravidlá hry“ aj pre dieťa a priateľský spôsob ich uplatňovania, realizácie sú cestou k jeho srdcu.
4. Základom výchovy je sociálne učenie, schopnosť pozorovať, napodobňovať, identifikovať sa so svojím vzorom, cvik a posilňovanie.
5. Rodina ako celok potrebuje orientáciu na zmysel. V zdravej rodine by mal mať každý člen zmysluplnú úlohu.

Korene výchovných problémov možno nájsť vo viacerých zdrojoch: perfekcionizmus alebo naopak ľahostajnosť rodičov, jednostrannosť, neprimeranosť výchovných nástrojov a postupov k veku dieťaťa, zanedbávanie, preťažovanie...⁶

⁵ KOMINAREC, I.- ŠUŤÁKOVÁ, V.- DARGOVÁ, J.: *Základy pedagogiky. Vybrané pedagogické*

V časopise Don Bosco dnes s. 18, 2/1988 sa v článku od Bruna Ferrera uvádza niekoľko praktických odporúčaní o konkretizácii cieľov výchovy v rodine: pomáhajme deťom dôverovať sebe samým, naučme deti úcte a počestnosti, zverujme deťom rozličné úlohy, naplňme ich nadšením, vychovávajme deti k citlivosti a súcitnosti, odolávajme spoločne ťažkostiam a neúspechu, učme deti umeniu vyjednávať, povzbudzujme deti k tvorivosti, smejme sa s nimi (ale nie im, nikdy z nich...), sprevádzajme deti na ceste nádeje.

Rodinu považujeme za základný výchovný činiteľ. Akákoľvek kvalitná ústavná náhradná výchova nemôže nahradiť v plnej miere výchovne pôsobenie rodiny, pretože motivačným činiteľom v rodine je rodičovská láska. Dieťa je formované celým životom rodiny.

Medzi základné podmienky pozitívnej rodinnej výchovy patria: rodičovská láska, autorita rodičov, kladné citové vzťahy rodičov k dieťaťu, harmonické vzťahy všetkých členov rodiny, realistické výchovné postoje a správne rodičovské roly vo výchovnom pôsobení otca a matky, poriadok rodinného života, pozitívny príklad rodičov i súrodencov, primerané požiadavky na správanie a konanie dieťaťa.⁷

Rodina môže byť zdrojom šťastia a spokojnosti alebo naopak, veľkého utrpenia. Mnoho detí i dospelých zisťuje, že najúčinnjšiu fyzickú, duševnú, sociálnu, morálnu a citovú podporu dostávajú práve od rodiny. Sú však aj takí, ktorí pre nezdravé vzťahy v rodine prežívajú len bolesť a úzkosť.

Každá rodina pri výchove uplatňuje určitý výchovný štýl. Tieto výchovne štýly sú charakterizované ako „presadzovanie relatívne stabilných spôsobov pôsobenia vychovávateľa na vychovávaného“.

V rodinnej výchove môžeme pozorovať viaceré štýly výchovy. My vám teraz ponúkame rodičovské štýly a ich dôsledky.

Autoritatívny rodičovský štýl výchovy:

problémy. Prešov : PU v Prešove, Fakulta humanitných a prírodných vied 1998, s. 54.
⁶ POTOČÁROVÁ, M.: *Čo ovplyvňuje úspešnú výchovu v rodine*. In: Rodina a škola 1999, Ročník 47, č. 3, s. 10.

⁷ HAVRAN, J.: *Pedagogika. Úvod do štúdia*. Prešov : PÚ v Prešove, Fakulta humanitných a prírodných vied 1998, s. 57.

Vyžaduje od dieťaťa, aby sa správalo rozumne a spoločensky na úrovni zodpovedajúcej jeho veku a schopnostiam. Vrelý, starostlivý, je zvedavý na názory a city dieťaťa. Rodičovské rozhodnutia sú deťom zdôvodnené.

Správanie dieťaťa:

Nezávisle, sebaapresadzujúce, kamarátske voči vrstovníkom, uspokojené, usilujúce sa o čo najlepší výkon, úspešné.

Autoritársky rodičovský štýl výchovy:

Presadzuje moc, chýba obojstranná komunikácia. Stanovuje absolútne nároky. Vyžaduje poslušnosť, úctu k autorite, k tradícii a tvrdú prácu.

Správanie dieťaťa:

Sklon k sociálnej izolácii, chýba spontánnosť. Dievčatá bývajú závisle a bez snahy o dobrý výkon, chlapci mávajú sklon k agresivite voči vrstovníkom.

Zhovievavý rodičovský štýl výchovy:

Od dieťaťa žiada málo. Prijímajúci, reagujúci a orientovaný na dieťa.

Správanie dieťaťa:

S prevládajúcim pozitívnym a živým citovým ladením, avšak nezrelé, neovláda svoje impulzy, chýba primeraná spoločenská zodpovednosť a nedokáže sa spoliehať sám na seba. Sklon k agresivite.

Zanedbávajúci rodičovský štýl výchovy:

Príliš zaneprázdnený, nezúčastnený na živote detí, bez záujmu o to, čím sa zaoberajú. Vyhyba sa obojstrannej komunikácii a málo si všíma názory a city detí.

Správanie dieťaťa:

Sklon k náladovosti, nesústredenosť. Neovládajú svoje city a impulzy. Nezaujíma ich školské vyučovanie. Často chodia za školu a majú sklon k užívaniu drog.⁸

Ďalšie členenie výchovných štýlov v rodine je podľa autorky Daniely Rešetkovej, ktoré uviedla v časopise *Rodina a škola* 5/1999 s.12 v článku „*Negatívne tendencie v rodinnej výchove*“.

Štýly výchovy delí nasledovne:

Úzkostná, úzkostlivá výchova – je to výchova nadmerne ochraňujúca dieťa. Brániaca dieťaťu samostatnosti v prejavoch, výchova zúskostňujúca dieťa v jeho prirodzenosti –

⁸ FONTANA, D.: *Psychologie ve školní praxi*. Praha : Portál 1997, s. 23.

pohyblivosti, živosti, túžbe poznávať. Pri blokování aktivity dieťaťa môže nastať útlm všetkých jeho aktivít, teda v celej oblasti rozvoja dieťaťa. Dôsledky tohto typu výchovy: dieťa nemá vybudované vlastné „JA“, stáva sa príliš závislé, naviazané na matku, nevytvoria sa u neho základy sebadôvery, je nesamostatné. Môže dôjsť k neurotizácií dieťaťa: pomočovanie, zajakávanie sa, rôzne fóbie, a podobne.

Výchovná strohosť – strohý (striktný) a direktívny (prikazujúci a zakazujúci) výchovný prístup ohrozuje zdravý vývin dieťaťa, utlmuje prirodzenosť dieťaťa, obmedzuje činnosť dieťaťa na slepé návyky, poslušnosť. Táto výchova býva často spájaná s trestami, či už telesnými alebo psychickými.

Perfekcionistická výchova – je to výchova s nadmernými, pre dieťa neúnosnými požiadavkami. Maximalistické požiadavky rodičov vytvárajú na dieťa neúnosný tlak, pretože na jednej strane sa snaží všemožne vyhovieť požiadavkám svojich rodičov, na druhej strane však jeho reálne možnosti nedosahujú požadovanú úroveň. Dôsledky tohto štýlu výchovy: spochybňovanie činnosti dieťaťa spôsobuje uňho poruchy v utváraní sebavedomia. Najčastejšie obranné mechanizmy detí sú: útek do indispozície, choroby, nevoľnosti, útek do regresie, útek do apatie, útek do tzv. autizmu (dieťa stráca kontakt s okolím, vnára sa do seba samého)

Morálne traumatizujúca výchova – rodičia, uplatňujúci tento výchovný štýl, útočia extrémnymi prostriedkami na svedomie dieťaťa. Hanba má byť pre dieťa hlbokým otrasom, takže sa už nikdy nemá dopustiť podobného priestupku. Neustále pripomínanie chybného správania a odsudzovanie, dieťa traumatizuje. Dieťa sa všemožne chce „polepšiť“, ale je to nad jeho sily. Dôsledok je ten, že dieťa sa predčasne a nadmerne trápi výčítkami svedomia. V extrémnych prípadoch privádza tento štýl dieťa k samovražde.

Ak hovoríme o rodine ako výchovnom činiteľovi, nesmieme zabúdať ani na kresťanskú výchovu a výchovu k viere.

Milosťou sviatosti manželstva rodičia dostali zodpovednosť a výsadu evanjelizovať svoje deti. Už od prvých rokov života ich majú uvádzať do tajomstiev viery, lebo sú svojim deťom „prvými hlásateľmi“. Majú ich od najútlejšieho detstva zapájať do

života Cirkvi. Spôsoby života v rodine môžu pestovať citové postoje, ktoré po celý život zostávajú pravými predpokladmi a oporami živej viery.⁹

S rastom a dospievaním dieťaťa rodič stráca svoje pozície, no v životnej dynamike vzťah rodiča a dieťaťa obyčajne pretrváva ako jeden z najtrvalejších a najsilnejších. Preto i pubescent, či adolescent si do školy prináša predovšetkým určitý model života zo svojho rodinného sociálneho prostredia. Čím bohatšie vybavenie dieťa v rodine získalo (nie materiálne, ale duševné), tým je i konfrontácia so školou, s učiteľmi jednoduchšia.¹⁰

3 Cirkev ako výchovný činiteľ

Cirkev predstavuje náboženskú spoločnosť, ktorá zabezpečuje a realizuje verejný výkon náboženského kultu. Najstaršia v Európe, katolícka cirkev, vznikla na sklonku rímskeho impéria. Ovplyvňovala vládu panovníkov prostredníctvom kláštorov, kostolov, škôl. Bránila záujmy veriacich, usmerňovala ich život, svetonázor, plnila politické a sociálne funkcie, najmä v oblasti výchovy a administratívy. Takto charakterizoval cirkev O. Pavlík v *Pedagogickej encyklopédii Slovenska*.

Každé náboženstvo formuje zásady dobrého, správneho života čiže žiaducej životnej filozofie svojich vyznávačov, prípadne určuje hodnoty, normy a vzory regulujúce ich každodenné správanie. Mnohé náboženstva majú vypracované morálne kódexy a od svojich členov vyžadujú, aby ich plnili. Takýmto kódexom je napríklad kresťanské Desatoro, islamský šariát alebo budhistické pravidlá vznešenej cesty.¹¹

Právo cirkvi na výchovu a vzdelávanie vyplýva zo slov Evanjelia: „*Choďte teda, učte všetky národy...*“ (Mt 28, 19). Kresťanské pedagogické názory vychádzajú z Evanjelia, z myšlienok kresťanských pedagógov a filozofie Tomáša Akvinského.

Kresťanská výchova i napriek krutému potlačovaniu v rokoch výstavby tzv. socializmu zachovala si svoju identitu a tradície. Jej hlavným poslaním je mravná obroda človeka a spoločenského života. Svoje výchovné pôsobenie cirkev uskutočňuje

⁹ *Katechizmus Katolíckej cirkvi*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha 1999, s. 542.

¹⁰ ČERNOTOVÁ, M. a KOLEKTÍV : *Kapitoly z pedagogiky pre študentov učiteľstva*. FF PU v Prešove 1997, s.

¹¹ SOPÓCI, J., BÚZIK, B.: *Základy sociológie*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1995, s. 103.

predovšetkým rôznymi rehoľnými komunitami, kongregáciami, nábožensko-kultúrnymi spolkami.¹²

Cirkev sa považuje po rodine za druhú veľkú výchovnú inštitúciu ľudstva. Cirkev katolícka je inštitúcia Božia, ktorej poslaním je vychovávať v zmysle najvyššom. Cirkev katolícka je nositeľkou kresťanstva, a preto má úlohu vychovávať všetky národy. Táto cirkev ani vo výchovnom úrade, ani v jeho vykonávaní nepodlieha žiadnej svetskej moci.¹³

Kresťanská výchova zámerne pôsobí na deti v duchu kresťanského svetonázoru a morálky, v duchu kresťanských zákonov, noriem a tradícií. Vo výchove, okrem formovania prirodzených dispozícií osobnosti, zdôrazňujú prioritný význam utvárania duchovných „nadprirodzených“ schopností a cností.

Kresťanská výchova sa realizuje predovšetkým v rodine, v kostoloch a cirkevných kresťanských školách. V súčasnosti súčasťou našej výchovnovzdelávacej sústavy sú aj cirkevné školy (materské, základné, stredné, vysoké).

Cirkev má v oblasti výchovy zohrávať špecifickú úlohu. Vo svetle tradície a koncilového učiteľského úradu možno povedať, že to nie je len otázka zverenia nábožensko – mravnej výchovy osoby do rúk Cirkvi, ale že ide o podnetné vedenie výchovného procesu osoby „spoločne s Cirkvou“.

4 Detské a mládežnícke organizácie

Vo voľnom čase významným činiteľom sú detské a mládežnícke organizácie, ako aj skupiny, v ktorých sa dnešné deti, mládež i dospelí pohybujú. Tieto organizácie zaplňajú časový priestor, ktorý vzniká vo voľnom čase medzi výchovným pôsobením rodiny a školy. Najčastejšie hovoríme o mimoškolskej výchove.

Mimoškolská výchova zahŕňa výchovu mimo vyučovanie, ktorú neorganizuje škola, ale aj iné spoločenské organizácie (centrá voľného času, kultúrne a spoločenské strediská, základné umelecké školy a iné). Zmyslom mimoškolskej výchovy je prispieť

¹² HAVRAN, J.: *Pedagogika. Úvod do štúdia*. Prešov : PÚ v Prešove, Fakulta humanitných a prírodných vied 1998, s. 64.

¹³ TOMÁŠEK, F.: *Pedagogika. Úvod do pedagogickej praxe pro vychovatele a rodiče*. Brno : Nibowaka 1992, s. 102.

k rozvoju osobnosti mladých ľudí, ich vedomostí, schopností a zručností, uspokojovať ich rôznorodé potreby, záujmy, podporovať ich aktivitu, iniciatívu a samostatnosť.

V súčasnom období pracujú u nás rôzne detské a mládežnícke organizácie. Jednak novovzniknuté, i organizácie, ktoré opäť obnovili svoju činnosť. Ide o organizácie: Junák, Skauting, Sokol, Štúrove družiny. Významné miesto v tejto oblasti majú kresťanské organizácie, napr. Don Boscova mládež, Kresťansko – demokratická mládež a iné, ktoré si dávajú za cieľ mravnú obrodu mládeže v zmysle kresťanských hodnôt a ideálov.

Výchovy mimo vyučovanie prešli pomerne zložitým vývojom vymedzenia predmetu ich skúmania. Pre túto oblasť výchovy vznikla pedagogická disciplína teória a metodika výchovy mimo vyučovania.

Takéto vymedzenie pedagogickej disciplíny však predpokladá len orientáciu na tzv. organizované výchovné zariadenia, čiastočne aj organizácie, ktoré vykonávajú svoju činnosť v čase mimo vyučovanie. Majú presne vymedzený obsah činnosti, častokrát profesionálnych pracovníkov, ktorí túto činnosť organizujú. Z tohto aspektu sa teória výchovy mimo vyučovania musí nutne opierať o základné pedagogické disciplíny, najmä však teóriu výchovy.¹⁴

Druhou disciplínou, z ktorej musí vychádzať, je pedagogika voľného času. Súvisí to so špecifickým charakterom obsahu činnosti detí, mládeže, ale i dospelých, ktorá sa realizuje po vyučovaní, resp. pracovnej dobe.

Dominantný z hľadiska výchovného zamerania je tu tzv. voľný čas. Pedagogika voľného času analyzuje štruktúru tohto času a zároveň určuje teoretické východiská pre jeho pozitívne využitie.

V. Bláha zdôrazňuje, že autori, ktorí venujú pozornosť otázkam výchovy mimo vyučovania, prirodzene akceptujú dôraz na cieľ naučiť deti a mládež využívať voľný čas a vedieť sa správať v spoločnosti. V rámci týchto mimovyučovacích činností sa realizujú aj jednotlivé obsahové súčasti výchovy: výchova rozumová, pracovná a technická, ekonomická, telesná, ekologická, mravná, náboženská, právna, estetická

¹⁴ KOMINAREC, I. – PODHÁJECKÁ, M. – IHNACÍK, J.: *Vybrané kapitoly z pedagogiky. Výchova mimo vyučovanie*. Prešov : PU v Prešove Fakulta humanitných a prírodných vied 2000, s. 9.

a pod. Tieto spoločné úlohy vyplývajú z výchovnej funkcie prostredia, v ktorom sa jedinec nachádza.

Výchovná práca v čase mimo vyučovania by mala plniť tieto úlohy:

- ✓ prehľbovať a rozvíjať vedomosti a zručnosti detí a mládeže získané v škole prostredníctvom praktických činností
- ✓ uspokojovať a rozvíjať záujmy detí a mládeže
- ✓ umožňovať deťom a mládeži primerané rekreačné a oddychové činnosti po vyučovaní
- ✓ zaistiť možnosť telesnej výchovy a športu aspoň 1 hodinu denne
- ✓ prispievať k formovaniu kladných medziľudských vzťahov v čase mimo vyučovanie
- ✓ viesť detí a mládež k aktívnej a receptívnej esteticko – výchovnej činnosti – pomáhať v príprave na vyučovanie, pri osvojovaní si návykov samostatnej učebnej práce
- ✓ viesť ich k plneniu sebaobslužných prác a pracovných povinností vyplývajúcich zo spoločného života v mimoškolskom zariadení
- ✓ vytvárať najvhodnejšie predpoklady pre osobnú hygienu a správnu životosprávu ¹⁵

Okrem týchto výchovných úloh majú mimoškolské zariadenia aj ďalšie úlohy, ktoré súvisia s biologicko – hygienickými potrebami: spánok, starostlivosť o zdravie, udržiavanie čistoty a poriadku, zabezpečenie stravovania, dodržiavanie bezpečnostných pokynov a pod.

Podmienkou úspešnej výchovnej činnosti je pedagogický prístup vedúcich pracovníkov, ich vzdelanie a skúsenosti z práce s deťmi a mládežou.

F. Tomášek uvádza tieto základné zásady, pravidlá výchovy, ktoré má ten kto vychováva dodržiavať: 1.vychovávajú prirodzene 2.vychovávajú nábožensky 3.vychovávajú s láskou 4.vychovávajú s radosťou 5.vychovávajú pre život 6.vychovávajú vlastenecky 7.vychovávajú jednotne.

¹⁵ KOMINAREC, I. – PODHÁJECKÁ, M. – IHNACÍK, J.: *Vybrané kapitoly z pedagogiky. Výchova mimo vyučovanie*. Prešov : PU v Prešove Fakulta humanitných a prírodných vied 2000, s. 14.

Osobnostné vlastnosti vychovávateľa tvoria široký okruh vlastností a dispozícií, ktoré priamo, alebo nepriamo ovplyvňujú interakciu medzi vychovávateľom a deťmi. Medzi priame činitele by sme mohli zaradiť vlastnosti charakterovo – vôľové, citovo – temperamentové, spoločensko – povahové a pracovné. Medzi nepriame činitele: vek, pohlavie, vonkajší výzor a upravenosť vychovávateľa. Napriek tomu, že ich význam nie je taký veľký ako psychických vlastností, predsa však dotvárajú osobnosť, ktorá pôsobí celým svojim vystupovaním a teda i typickými výrazovými prostriedkami.

5 Sociálne skupiny

Sociálna skupina sa stručne označuje každé zoskupenie ľudí, ktoré v ich vedomí utvára vedomie spolupatričnosti. Ide v podstate o skupinu dvoch alebo viacerých osôb. Sociálnou skupinou je napríklad rodina, školská trieda, vojenská jednotka, politická strana, národ. Nie je ňou však, napr. koncertné obecnstvo, diváci na futbalovom zápase, cestujúci v autobuse a pod.¹⁶

Ak hovoríme o skupine, musíme vymedziť jej základné znaky, ktorými sú:

- interakcia
- existencia spoločných cieľov v skupine
- vedomie súdržnosti a prináležitosti do skupiny
- istá organizovanosť
- spoločné hodnoty, ktoré regulujú správanie jednotlivých členov skupiny
- skupinová disciplína
- častosť sociálnych kontaktov

Sociálna skupina uspokojuje predovšetkým psychosociálne potreby svojich členov: potrebu byť s ľuďmi, získať uznanie, prestíž, byť akceptovaný a iné.

Sociálne skupiny sa posudzujú z rozličných hľadísk. Podľa veľkosti rozlišujeme malé a veľké, potom sú to formálne a neformálne, primárne a sekundárne.

Súčasťou sociálnej expanzie, ktorá bezprostredne súvisí i s procesom uvoľňovania a osamostatňovania je aj orientácia dospelujúcej mládeže na rovesnícku skupinu. Rovesnícke skupiny sú charakteristické predovšetkým tým, že sú:

¹⁶ ŠTEFANOVIČ, J. – GREISINGER, J.: *Psychológia*. Martin: Osveta 1987, s. 301

- a) dobrovoľné
- b) bez priamej kontroly dospelých, najmä rodičov
- c) riadené a kontrolované rovesníkmi
- d) orientované väčšinou na voľnočasové aktivity.¹⁷

Proces uvoľňovania sa mládeže a osamostatňovania vo vzťahu k rodine vykazuje síce pri rôznych skupinách mládeže rôznu intenzitu. Mladý človek, ktorý umiestňuje svoju aktivitu čoraz častejšie mimo priestor rodiny svojich rodičov, nachádza aj častejšie interakčných partnerov mimo rodiny. V kontakte s rovesníkmi vzniká pocit zvýšenej samostatnosti, najmä vo vzťahu k rodičom, ktorý je súčasne sprevádzaný vytváraním vzťahov vzájomnej závislosti rovesníkov.

Sociálna skupina – ak je to sociálne zrelý, „zdravý“ kolektív, v ktorom panuje konštruktívny systém vzťahov a hodnotné normy spolužitia a spolupráce – podporuje vývin osobnosti každého člena, urýchľuje sociálny vývin svojich členov tým, že formuje ich spoločenské cítenie, záujmy, spoločenské potreby. Pozitívne ovplyvňuje ich mienku, motívy činnosti, potreby a aspirácie. Ale ak sociálna skupina akceptuje spoločensky nežiadúce normy a hodnoty, spôsoby konania a správania, môže vývin osobnosti brzdiť a deformovať (napr. tzv. chuligánske bandy).¹⁸

Každá skupina má svoje hodnoty. Skupinové hodnoty sú hodnoty, ktoré si skupina najviac cení, ktoré uprednostňuje v cieľoch, konaní a správani. Prejavujú sa v hodnotiacich súdoch a v postojoch.

Z hľadiska pedagogického je nebezpečím prirodzene vzniklá skupina, ak sa do jej čela dostane jednotlivec (vodca) s negatívnymi povahovými vlastnosťami a sklonmi, poprípade ak ide o osobnosť mravne a psychicky narušenú. Slabší jedinci sa nechajú strhnúť a celá skupina sa môže stať zdrojom trpkých skúseností, ktoré dieťa poznamenajú i do ďalšieho života.¹⁹

Charakteristické pre takéto skupiny je často antisociálne zameranie a nežiadúca spoločenská činnosť (krádeže, narkománia, ublíženie na zdraví a iné).

¹⁷ ONDREJKOVIČ, P.: *Úvod do sociológie výchovy*. Bratislava: SAV, VEDA 1995, s. 101

¹⁸ ŠTEFANOVIČ, J. – GREISINGER, J.: *Psychológia*. Martin: Osveta 1987, s. 303

¹⁹ HAVRAN, J.: *Pedagogika. Úvod do štúdia*. Prešov: PÚ v Prešove, Fakulta humanitných a prírodných vied 1998, s. 66

6 Masovokomunikačné prostriedky (masmédiá)

História nám dáva k dispozícii železnú logiku faktov, skúseností. A medziiným aj skúsenosť, že ak sa má ovládnuť osobnosť, občan, musí sa (akože ináč – v „záujme“ občana, osobnosti) deštruovať jeho hodnotový systém, ktorý tvorí základ jeho duchovnej imunológie, existencie. Práve informačný systém, masmédiá patria k inštitúciám, ktoré zabezpečujú tvorbu, šírenie týchto hodnôt, sú súčasťou ochranného systému jeho identity, kontaktu so svetovým prostredím.²⁰

V spoločnosti plnia masmédiá dôležité informačné, zábavné, ideové, socializačné a výchovno – vzdelávacie funkcie. Pod prostriedky masovej komunikácie zaradujeme: tlač, rozhlas, televízia, video, internet, DVD a iné. Každý z nich má dôležitú úlohu pri sprostredkovaní informácií, správ rôznych náučných a zábavných programov, pričom sa využívajú slová, obraz a zvuk. Tieto médiá pôsobia na receptory sluchu, zraku, na citovú a rozumovú stránku svojich konzumentov.

Všetky tieto technické masové prostriedky obohacujú zážitkovú sféru ľudskej osobnosti a súčasne umožňujú osvojovať si poznatky z rozličných oblastí. Ich vzdelávacia a výchovná funkcia je nesporná, ale je dôležité, aby masovokomunikačné prostriedky ukazovali plnú pravdu o ľudskom živote, o jeho dôstojnosti a poslaní.²¹

Nie tak dávno je doba, keď deti sledovali rozhlasové rozprávky spoločne so svojimi rodičmi. Rozprávali sa o nich, rozoberali dej i jednotlivé situácie. Iste tam bolo dosť schematizmu, dobro zvíťazilo nad zlom. Rodičia chceli vypestovať u svojich detí zmysel pre spravodlivosť a konanie dobra. Aké zážitky majú deti dnes z televíznych príbehov, ktoré nasledujú rýchlo jeden za druhým a ktoré sledujú bez kontroly dospelých aj celý deň? Jeden dojem potláča iný a nakoniec všetky zapadnú do zabudnutia. Zostane možno len hrubosť, sila, bezcitnosť, radosť z víťazstva, jedno z akého.

Kladom je, že keď televízia vstúpila do nášho života, získali sme mnoho informácií, stali sme sa múdrejšími. Ale život sa v mnohom aj ochudobnil. Vytratili sa chvíle, keď sa rodiny stretávali pohromade, aby sa rozprávali, vymenili názory, radili,

²⁰ DARMO, J.: *Masmédiá a ich miesto v procese formovania pozitívneho vzťahu k hodnotám demokratickej spoločnosti*. In: *Systém hodnôt v podmienkach vlastného demokratického štátu*. Bratislava, 1993, s. 143

²¹ DANCÁK, P.: *Otázka výchovy v náuke Jana Pavla II*. Prešov: Petra 2001, s.148

radovali, pomáhali si. Najťažšie túto skutočnosť nesú deti. To sa odráža aj v obsahu ich voľného času, ktorý s rodičmi trávia len sporadicky.²²

*Prof. ThDr. Peter Šturák, PhD.
Katedra historických a spoločenských vied PU GTF
Ulica biskupa Gojdiča 2
080 01 Prešov
gsturak@unipo.sk*

²² BRINDZA, J.: *Voľný čas detí a jeho miesto pri formovaní ich životného spôsobu*. In: Rodina a škola 2000, ročník 48, č.8, s.12